

ІСТОРИЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2019: 45; 117–123 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2019.45.9992>

УДК 070.32:316.77(477.43/44)“1918”

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДОМІНАНТА В КОНТЕКСТІ ЧАСОПИСУ «ПОДІЛЛЯ» (1918)

Віталій Гандзюк

*Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Маршала Тимошенка, 13 Б, 04212, Київ, Україна
e-mail: v.handziuk@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4312-6848>*

У статті проаналізовано публікації Кам'янець-Подільської щоденної демократичної газети «Поділля» (1918 р.), з'ясовано роль видання в культивуванні ідей демократизації українського суспільства, визнанні прав народу на самостійну державу, формуванні серед населення почуття патріотизму, пробудженні національної свідомості, відтворенні реалістичних картин тодішньої дійсності.

Ключові слова: газета «Поділля», самостійна держава, національна ідея, Гетьманат, інформація, демократія, революція.

Преса є одним з найважливіших знарядь пропаганди політичних ідей, формування і вираження громадської думки, поширення наукових та інших фахових знань [7, С. 29]. Усі суспільні класи та їх політичні партії, використовуючи пресу, передусім мають на увазі її інтеграційний характер. Завдання, які виконує періодика, можна поділити на дві групи: довготривалі – зумовлені основними ідеологічними положеннями, інтересами руху в цілому і – такі, що ґрунтуються на особливостях конкретної політичної й економічної ситуації і визначаються тактичними міркуваннями [6, С. 47]. Виходячи з інтересів певної політичної групи, преса інформує читачів про зміни в дійсності, що мають актуальне значення, і показує ставлення до цієї дійсності – позиції, погляди, думки.

У період національно-визвольної революції в Україні народилася щоденна преса газетного характеру [4, С. 75], яка за оперативністю подання інформації перевищувала потенціал газет-щотижневиків. Особливо це стосується повідомлень про події в місті, повіті, губернії, тобто регулярність виходу давала змогу тому чи іншому виданню повніше і різноманітніше відбивати факти політичного, соціально-економічного і культурного життя [3, С. 22].

В умовах Української держави гетьмана П. Скоропадського помітно зросла кількість українських друкованих видань національно-радикального спрямування.

Зокрема, на території Подільської губернії поширювалися видання уряду П. Скоропадського та окремих українських партій і організацій, а також загальноукраїнські газети «Самостійник» (орган ЦК УПСС), «Самостійна Україна» (орган УНП), «Наша думка» (Київ) та ін. Політику уряду в створенні незалежної держави підтримували багато губернських та повітових видань, про що свідчать часописи з інших регіонів України: «Робітнича газета», «Народна воля», «Відродження», «Дніпро», «Трибуна» (Київ), «Український голос» (Тернопіль), «Вільне життя» (Одеса), «Громадянин» (Житомир) та ін.

Однією з важливих функцій преси гетьманської доби було відображення діяльності різних гілок державної влади. Найбільш повну й об'єктивну інформацію з цього питання містять такі офіційні періодичні видання: «Державний вісник», «Вісник Ради Народних Міністрів», «Вісник УНР» та ін. На їхніх сторінках публікували матеріали, що висвітлювали процес становлення органів державної влади, армії, міністерств і відомств апарату державного управління. Відображали часописи і процес українізації, який мав сприяти консолідації української нації.

У цілому легальна преса гетьманської доби відстоювала ідею державності у формі самостійності України [2, с. 150]. Газетні публікації висвітлювали ідею свободи і рівності всіх народів України, невизнання класової влади – чи то буржуазної, чи то робітничої.

До цього масиву періодики віднесемо пресу, що виходила на Поділлі у 1918 році: «Вільне слово» (Жмеринка), «Життя Поділля», «Село», «Поділля», «Подольская мысль», «Подольский край» (Кам'янець-Подільський), «Жизнь Подолии», «Подольский вестник» (Могилів-Подільський), «Нове Слово», «Республіканські вісти», «Свободное слово» (Вінниця), «Промінь» (Балта), «Селянин» (Ямпіль) та ін. [1, С. 65-73].

Прогалини в історії української журналістики періоду української національно-визвольної революції 1917-1920 рр. локалізували такі науковці як Н. Сидоренко, Р. Слободянюк, Я. Малик, М. Нечиталюк, М. Романюк, В. Лизанчук, М. Мартинюк, І. Павлюк, Г. Кривошея, С. Горевалов, О. Богуславський, І. Крупський, Г. Рудий та ін.

Мета статті – розглянути проблематику публікацій щоденної демократичної газети «Поділля», що виходила у 1918 р. в Кам'янці-Подільському під гаслом «Нехай живе українська самостійна республіка!». До №7 часопис називався «Вісник Подільського губернського комісаріату», редакторами були М. Статкевич, С. Карпенко, К. Вегера [5, С. 146].

З перших днів існування головна увага газети була зосереджена на більшовицько-російській небезпеці для подальшого державотворення України. «З того часу, коли німецькі війська почали витіснити більшовиків з української території, у нас з'явилася можливість взятися за творчу роботу на користь трудових народних мас. – писав у передовиці член редколегії Красовський. – Немає чого тепер дивитися на Росію, сподіватися від неї рішучого слова. Там, де панує повне безладдя, не видно ознак якогось просвітку, складно здійснити демократичні принципи. Треба заспокоїти край, перебудувати життя і ввести його в нове русло, адже попереду – боротьба із ворогами демократії, якими все ще залишаються більшовики. Вони не вмерли, а тільки примовкли» (1918, 22 березня).

В іншій статті викривалась авантюризм проводирів більшовизму, які через брак розумових сил, давали недосяжні обіцянки найближчим часом провести національні й соціальні перетворення в Україні. Захоплення мас нездійсненими лозун-

гами з часом привели б до зневіри і викликали реакцію не лише проти більшовизму, але й проти самої революції. Аби не втратити здобутків революції, що посприяла закладенню підвалин демократії в Україні, автор публікації закликав читачів не вірити у примарні ідеали більшовизму, який «має всі підстави для того, щоб невдовзі перетворитися на анархію – цілковитий безлад і хаос» (1918, 22 березня).

Після приходу до влади в Росії більшовиків і їхнього нападу на проголошену IV Універсалом УЦР вже суверенну Україну стало очевидним, що ідеї федерації та «московській орієнтації» настав кінець. Тому похід більшовиків на Україну змусив М. Грушевського далі розвивати ідею федеративного устрою, наповнивши її новим змістом. Про це свідчать статті, надруковані у «Поділлі».

Так, у публікації «Смеркання ідей федералізму» наведено міркування голови Центральної Ради, де він обґрунтовує власне бачення шляхів радикальної ревізії право-політичних концепцій у відносинах між Україною, Московщиною і російським федералізмом. У зв'язку з цим проф. М. Грушевський пише: «Не знаю, як витримає і переживе федералістична ідея той важкий удар, який завдають їй ленінці і троцькісти називаючись федералістами».

Насправді ж, під їхньою більшовицькою маскою ховається терористичний, бандитський централізм. Саме він стояв поблизу всього, що гальмувало мир, підтримувало анархію, спиняло транспорт і товарообмін – вивіз збіжжя до центральних держав, а з іншого боку – підтинало самовизначення народів і охороняло ідею «єдиної-неділимої». Досі, хоч різними тривогами й небезпеками, наша Українська справа плила під попутним вітром загальної революції. Тільки тепер всі сили – революційні і контрреволюційні, зацікавлені в цілісності російської фірми і просто ворожі українству елементи змобілізувались і повстали, щоб дати генеральну битву нашому національному життю. Зрештою, українство виграє цю війну. І розстріляються в ній не тільки люди, але й ідеї...» (1918, 23 березня).

У лютому 1918 року було підписано Брестський мирний договір Росії з Центральними державами, яким встановлено кордони між УНР, Австро-Угорщиною та Польщею, взаємне постачання хліборобських та промислових залишків, обмін полоненими, налагодження дипломатичних відносин, поділ Галичини тощо. Найголовнішим у цій справі, як відзначала газета «Поділля», стало зобов'язання з боку Росії про припинення будь-якої агітації, пропаганди, військових дій проти УНР (1918, 22 березня).

Питання ратифікації мирного договору обговорювалось 14-17 березня під головуванням М. Грушевського на засіданні окремих фракцій Малої Ради. Позицію української соціал-революційної партії висловив п. Солтан, який зауважив, що Україна як самостійна держава мала право заключати цей мир, хоч і сепаратний, але демократичний, без анексії і контрибуцій.

Доповідач Кушнір (УСФП) теж визнав корисним мирний договір для народу і держави, адже його партія в ідеалі бачила федерацію з сусідами, при підтримці яких буде простіше боротися з імперіалістами. Польський демократ-центрист Почентовський виступив проти ратифікації, бо цей договір, на його думку, прилучатиме Холмщину до України. Власні міркування з цього важливого питання також озвучили: Чижевський (меншовик), Садовський (УСДП), Коваль (укр. труд. партія), Степаненко (самост.) та ін. Після тривалих дискусій більшістю голосів мирний договір було ратифіковано (1918, 23 березня).

Формування самостійної республіки безумовно передбачало потребу в створенні власної національної армії, покликанням якої повинна бути не словесна боротьба на ораторській трибуні, а збройний захист інтересів народу від зовнішніх і внутрішніх ворогів. Велику помилку зробили реформатори нової армії, перетворивши її на дослідне поле для експериментальної політики, бо, як вважала редколегія газети «Поділля», вихованці цієї політичної школи можуть із кулеметами та рушницями в руках повстати проти тих, хто втягнув їх у вир революційного життя.

Вдалі кроки із організації здорового дисциплінованого війська здійснило військове міністерство, насамперед було утворено перший боєздатний корпус, скасовано вибірний принцип в армії, налагоджено зв'язок між центром і провінцією. Особливого значення надавалося військовій формі, проект якої розробила Академія мистецтв, України стилізувавши під давню козацьку. Обмундирування відрізняло українських вояків від російських, слугувало чинником дисципліни, виробляло почуття єдності духу (1918, 29 березня).

Парад першої української дивізії, сформованої з полонених українців у Німеччині, відбувся на Софійській площі у Києві. До її складу увійшли полки: 1-ий ім. Т. Шевченка, 2-ий ім. М. Залізняка, 3-ій ім. І. Богуна, 4-ий ім. Б. Хмельницького, а також гарматні і швидкострільні команди.

Про зустріч із першою дивізією стрілецько-козацького війська УНР, що стояло кошем у Володимирі-Волинському розповів на сторінках подільського часопису кореспондент газети «Діло». Автор відтворив будні та передав настрої козаків, які наполегливо оволодівали азами військової справи. На чолі із наказним отаманом Перником, за підтримки капітана генерального штабу Кватерника, сотника Косака стрільці щоденно виконували встановлений режим: зранку неподалік казарми вправлялися й співали, по обіді слухали лекції старшини і знову займалися фізичними вправами, вечір завершувався піснею «Вже воскресла Україна». Нетерпляче всі дожидалися одностроїв (козацького одягу), які мали привезти із Відня (1918, 31 березня).

Серед інших тем, які піднімалися на сторінках газети, були повідомлення генштабу про перебіг військових операцій проти більшовиків, життя і діяльність політичних партій, кадрові перестановки в уряді, звіти із засідань Малої Ради, питання організації посівних земельних площ у зв'язку із проведенням земельної реформи, вісті з-за кордону тощо.

Виходили постійні рубрики «Губерніальна хроніка», «Міські новини», «Вісті з краю», «Офіційно», «Радіотелеграми», «Всякі звістки», «З преси», «Театр і мистецтво» та ін.

У коментарях і передових статтях газета пояснювала важливі історичні документи: Закон про громадянство Української Народної Республіки; Закон УЦР про державну мову та постанову Міністерства внутрішніх справ про українізацію; Закон про випуск Державною Скарбницею нових грошових знаків на суму 100 мільйонів карбованців; проект нового Кабінету Народних Міністрів на чолі із В.Голубовичем, політика якого значною мірою спричинила втрату впливу УЦР у селянському середовищі.

У рубриці «Офіційно» подавалися передруки з оригіналів та тлумачення інших ділових паперів, зокрема, привертає увагу наказ міністра внутрішніх справ П. Христюка про неухильне виконання Земельного закону на користь працюючо-

го люду і міри відповідальності за самочинні захвати землі; наказ міністра пошт й телеграфів Сидоренка про перехід на нове літочислення (16 лютого вважати 1 березням 1918 року) і переведення годинників на середньоєвропейський час (стрілку годинника перевести з 12 години дня петроградського меридіану на 10 год. 52 хв.); постанови Вінницького Губерніального комісара В. Дудича про заборону незаконного придбання, переховування і застосування зброї цивільним населенням та про встановлення Військового Революційного Суду для підтримки ладу на Поділлі й успішної боротьби зі злочинністю; наказ військового міністра про відставку отамана гайдамацького коша Слобідської України С.Петлюри тощо.

Подільська інтелігенція на шпальтах газети активно захищала і пропагувала українську мову й культуру, оцінювала роль і значення Руського союзу на Україні, виступала за розвиток, націоналізацію рідної школи, заснування «Просвіти», піднімала питання про заснування у Кам'янці державного університету, бо він, «як джерело культури, здасться для поліпшення добробуту народу, а через посередність ново-вихованої молоді осяє темні нетрі нашого бідного і затурканого селянства. Відкриття вищої наукової інституції захопить наш край в могутню течію загальноєвропейської науки, а наше досить таки глухе місто стане конденсатором світла знань і земних благ» (1918, 30 березня).

На райдужному тлі культурно-освітніх перетворень досить часто згущувалися й сумні фарби тодішньої дійсності. Особливо важким було матеріальне становище сільського учителя. Обідраний, обшарпаний, знервований, блідий та голодний – таким образ освітянина Летичівського повіту змалювала газета «Поділля» у статті «Доля учительська». Головними причинами, що призвели до зубожіння педагогів на селі, насамперед вважався брак коштів у земській скарбниці, передбачених на зарплатню, незадовільне забезпечення шкіл паливом, освітленням, книжками, провіантом і т.п.

Аби налагодити нормальний навчальний процес і досягти ефективності у своїй діяльності, учителі закликали органи місцевого самоврядування, раду освіти, бюро професійної спілки звернути бодай мінімум уваги на проблеми людей розумової праці, нагодувати їхні сім'ї, визнати необхідність зібрання учительського з'їзду й асигнувати гроші на його проведення. «Дайте нам можливість вільніше дихати», – благали летичівські освітяни (1918, 23 квітня).

Постійно публікувалися у демократичному часописі «Поділля» художні літературні твори, зокрема, оповідання І.Франка «Малий Мирон», історичний нарис А. Куценка «Славні побратими» про боротьбу полковників Брацлавського Д. Нечая і Вінницького І. Богуна з польським військом біля села Красне на Вінниччині, поезія в прозі М. Козоріса «Люблю Тебе, мій народе великий», фейлетони та ін.

На сторінках газети знаходимо інформацію про заснування нових періодичних видань, оголошення передплати та підтримку вже існуючих. За відсутності власних кореспондентів у столиці та інших містах України, газета використовувала матеріали, що публікувалися у таких друкованих органах як: «Боротьба», «Народна воля», «Робітничая газета», «Українське слово», «Діло», «Союз», «Відродження». До речі, відомостей про часопис «Відродження» немає в жодному із бібліографічних покажчиків газетної періодики. Отож, аби дещо розширити джерельну базу для досліджень історії преси доби національно-визвольної революції 1917-1920 рр., вводимо до наукового обігу ще один автентичний об'єкт джерельної інформації.

При цьому зазначимо, що газету «Відродження», як безпартійний друкований орган було засновано у Кам'янці-Подільському. Вона стояла на захисті інтересів української демократії, висвітлювала усі сторони політичного, громадського, військового, фінансового-економічного і літературно-мистецького життя, детально описувала події провінції та закордоння, утримуючи задля цього власкорів у найбільших містах УНР і столичних центрах інших держав. Редакція знаходилася у місті над Смотричем на Театральній площі. Вартість передплати на місяць складала 6 карбованців.

Отже, здійснивши аналіз матеріалів українського демократичного часопису «Поділля», можна стверджувати: навіть у складних суспільно-політичних умовах газета активно культивувала ідеї демократизації українського суспільства, домагалася визнання прав народу на незалежне державотворення, її публікації формували серед населення провінції почуття патріотизму, пробуджували національну свідомість, відтворювали реалістичні картини тодішньої дійсності.

На сучасному етапі періодика доби національно-визвольної революції залишається важливим джерелом для дослідження «білих плям» в українській історії.

REFERENCES

1. Білінський М., Співачевська Н., Кревецький І. Часописи Поділля: Історико-бібліографічний збірник з нагоди 150-ліття першої газети на Україні та 10-ліття існування УРСР. Вінниця, 1927. 1928. С. 65-73.
2. Губа П. Ідея державності України у пресі 1917–1919 рр. // Розбудова держави. 1999. № 1/6. С. 146-155.
3. Губа П. Українське відродження: Спроба джерелознавчої оцінки вітчизняної преси 1917-1920 рр. / Черкаський державний технологічний університет. Черкаси : Вид-во ЧДТУ, 2002. С. 22.
4. Ігнатієнко В. Українська преса / 1816-1923 рр. Історико-бібліографічний етюд / Український науковий ін-т книгознавства. Х. : Держвидав України, 1926. С. 75.
5. Преса України: газети 1917-1920 рр.: Бібліографічний покажчик / Г.Я.Рудий; НАН України, інститут історії України. К. : Хрещатик, 1997. 97 с.
6. Рубан В. Формування ленінських традицій української радянської преси (1917-1925 рр.). К.: Вид-во Київського університету, 1971. С. 47.
7. Солонська Н. До історії української періодичної преси // Бібліотечний вісник. 1997. №2. С. 29.

**BUILDING MANAGER DOMINANT
IN THE CONTEXT OF THE TIME «PODILLYA» (1918)**

Vitaliy Gandziuk

Kyiv Borys Grinchenko University

Str. Marshal Tymoshenko, 13 B, 04212, Kyiv, Ukraine

e-mail: v.handziuk@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4312-6848>

During the Hetmanate of 1918, Podilsky periodicals paid attention to real political science, the development of important Ukrainian issues related to state independence. She, at a high professional level, analyzed important social phenomena of war age, publicly commented, and sometimes corrected the actions of state leaders. The newspapers turned their pages into a true horn of revolutionary processes, reflecting the nation's aspirations for independence, chronicling Podillya and Republican events. Under difficult conditions the Podilsky print agencies were the only sign of Ukrainian social life. Some of them consistently built the modern philosophy of Ukrainianness in the realities of the harsh day. Responsible tasks came to the press: to protect the people, to organize and educate them. Periodicals reflected changes in the ideological and political life of Ukrainian society and in the spiritual and cultural sphere. The Podilsky press documented experience and many instructive lessons that have not lost relevance to the development of Ukrainian statehood at the present stage of strengthening Ukraine's independence. The article analyzes the publications of the Kamyanets-Podilsky Daily Democratic newspaper «Podillya» (1918), clarifies the role of the publication in cultivating the ideas of democratization of Ukrainian society, recognition of the rights of the people to an independent state, formation of a sense of patriotism among the population, the awakening of national consciousness, reproduction of realistic pictures of the then reality:

Key words: newspaper «Podillya», independent state, national idea, Hetmanate, information, democracy, revolution: